

חברת מיומנויות היסטוריות
תכנית סחל"ב לבגרות בהיסטוריה

2..... **מיומנות 1: ניתוח מקור היסטורי**

2..... מהו מקור היסטורי?

2..... סוגי מקורות

3..... שלבי ניתוח מקור היסטורי כתוב

3..... שאלות לחידוד הבנת המקור שניתן לשאול לאחר הקריאה

3..... שלבי ניתוח מקור חזותי

5..... **מיומנות 2: שאילת שאלות**

6..... דגשים לניסוח שאלה והסבר חשיבות מוצלחים:

7..... **מיומנות 3: ההבדל בין דעה לעובדה**

7..... הגדרות מושגים:

8..... שיטות להסבר ונימוק קביעת התלמיד: עובדה או דעה

9..... **מיומנות 4: הערכת איכות מקור היסטורי**

10..... שאלות לדוגמה בהן כדאי להיעזר לצורך קביעת מהימנות המקור:

11..... יתרונות וחסרונות של סוגי מקורות שונים

12..... **מיומנות 5: השוואה**

12..... בעת ביצוע השוואה נשים לב לדברים הבאים

12..... טבלת השוואה

12..... סוגי שאלות השוואה שיופיע בבגרות

13..... **מיומנות 6: הבעת עמדה**

13..... **מיומנות 7: ניתוח מבט על**

מיומנות 1: ניתוח מקור היסטורי

חקר ההיסטוריה מתבסס ברובו על ניתוח מקורות. זו אחת המיומנויות הבסיסיות והחשובות ביותר שעל כל חוקר היסטוריה להכיר ולשלוט בה. היא מחייבת יישום של מגוון מתודות: הפרדת עיקר מטפל, הבנת תהליכים היסטוריים, איתור הנושא המרכזי של המקור, חשיבה ביקורתית ושאלת שאלות.

מהו מקור היסטורי?

מקור היסטורי הוא לרוב מסמך כתוב או ממצא ארכאולוגי אשר באמצעותו ניתן לקבל מידע על אירוע מסוים שהתרחש בעבר. באמצעות הצלבה בין מקורות היסטוריים ניתן ליצור תמונת מצב היסטורית וללמוד על העבר.

סוגי מקורות

- **מקור ראשוני:** מסמך מקור (כלומר, שלא נוצר על-סמך מסמך אחר), או חפץ פיזי (ממצא) אשר נכתב או נוצר בתקופה הנחקרת, או עדות של אדם, אשר מספקים מידע ממקור ראשון. כלומר, עדות ישירה לאירוע מסוים מתוך מקור שנכח באותו אירוע. לדוגמה:
 - מסמכי מקור: יומן אירועים, נאום, עדות בכתב, מכתבים אישיים, ראיונות, הקלטות שמע, קטעי וידאו, תצלומים, אוטוביוגרפיה, תכתובות דוא"ל, פרוטוקול, נתונים רשמיים.
 - יצירות: שירים, ספרים, רומנים ונובלות, מוזיקה, יצירות אמנות.
 - חפצים או שרידים ארכאולוגיים: כללי חרס, כלי נשק, מטבעות, ריהוט, ביגוד, מבנים.
- **מקור משני או מקור שניוני:** תיעוד או מקור מעובד אשר מכיל ניתוח, פרשנות או שילוב של מידע המצוי במקורות אחרים (לרוב מקורות ראשוניים, אך גם מקורות משניים נוספים). התיעוד עשוי להתבצע במספר שיטות ובכללן כתיבת מסמך, צילום והקלטה. כמו כן, לרוב יוצר המקור לא נכח באירוע המדובר, אלא כותב עליו ממרחק הזמן או ממיקום גיאוגרפי אחר. לדוגמה:
 - ספרים בתחומים שונים כגון היסטוריה, המציגים תוצאות מחקרים או מתבססים עליהם.
 - מסמכים (כתבות, ספרים, מאמרים) המכילים הצלבה בין מקורות ועיבוד של מקורות.
 - ביוגרפיות, סרטים תיעודיים, עיתונים ועוד.

שלבי ניתוח מקור היסטורי כתוב

1. קריאת הכותרת לקבלת רמזים על תוכן המקור והרעיון המרכזי – שערך על-פיה במה יעסוק המקור?
2. בחינת סוג המקור, תאריך כתיבתו או פרסומו, זהות הכותב והערכת איכות המקור.
3. קריאה ראשונה וסימון מילים ומונחים קשים במרקר.
4. מתן שם לכל פסקה המתאר את עיקר ההתרחשות או הרעיון המרכזי של הפסקה.
5. איתור הרעיון המרכזי של המקור – במה הוא עוסק? מה מתואר בו? מה המסר המרכזי?
6. שאילת שאלות שיסייעו בהבנת המקור.
7. מתן שם או כותרת חלופיים למקור המתייחסים לרעיון המרכזי שלו.
8. ניתוח מעמיק יותר על-פי "חמשת הממים":

מי	<u>מי</u> כתב את הקטע (זהות הכותב ופרטים אודותיו) – האם זה משפיע על מהימנות המקור? <u>על מי</u> הוא כותב (דמויות או קבוצות במקור). <u>אל מי</u> הוא כותב (מי הנמען? למי מיועד הקטע?)
מה	מה כתוב במקור? מה קרה שם? תיאור השתלשלות האירועים או תקציר של המקור.
מתי	ציון שנה / מאה / תקופה היסטורית בה מתרחשים האירועים המתוארים במקור. מומלץ להתייחס גם לתאריך כתיבת המקור והאם הוא משפיע על אמינותו. ציון תאריכים נוספים המופיעים במקור והקשרם.
מדוע	מדוע הכותב החליט לכתוב קטע זה? מהם הגורמים לתופעה המתוארת במקור? מה האג'נדה או האינטרסים של הדובר?
מקום	היכן נכתב המקור והאם יש למקום כתיבתו השפעה על אמינותו? אילו מקומות מתוארים במקור?

שאלות לחידוד הבנת המקור שניתן לשאול לאחר הקריאה

- אילו נתונים (עובדות) עולים ממקור?
- אילו דעות עולות מהמקור? (רגשות, עמדות, מטרות המניעות את הדמויות).
- אילו מסקנות או תובנות עולות מהרעיון במקור?
- התייחס למידת מעורבותו של הכותב באירוע המתעד?
- כיצד הרקע (מהתקופה אליו שייך המקור) והאירועים המרכזיים (בציר הזמן) מסבירים את הנתונים והדעות העולים מהמקור?

שלבי ניתוח מקור חזותי

- מה זה מקור חזותי? מקור המופיע בתצורת דו-מימד, כגון תמונה, סרט, מפה, קריקטורה, כרזה, טבלה, תרשים, ציור, פסיפס.

איך ננתח את המקור?

1. זיהוי פרטים:

- רשמו כמה שיותר פרטים שניתן לזהות במקור ונסו למיין אותם (זיהוי דמויות, מראה, חפצים, מבנים וכדומה).
- חשבו מהו נושא המקור? היכן ומתי נוצר? מי יצר אותו? מהו סוג האמנות? (ציור / שיר / סיפורת וכדומה).

2. תוכן, פענוח ופרשנות:

- מהו הסיפור שמספר המקור? האם ניתן לזהות תהליך העולה מנתוני או פרטי המקור? (המללת המקור ומציאת הקשר בין פרטיה).
- האם יש חשיבות לצבעים? האם יוצר המקור הכניס פרשנות לתוך היצירה שלו? האם הוא בחר להציג את הדמויות או הפרטים בצורה מסוימת?
- מה הרעיון המרכזי או המסר שעולה מהתבוננות במקור?
- מה אפשר ללמוד מהמקור על התקופה, האירועים, האנשים, האידיאולוגיה או המקום?

3. מבע אישי וביקורתי:

- אילו רגשות, תחושות או מחשבות מתעוררות בעקבות התבוננות במקור?
- האם לדעתך יש למקור מסר סמוי? אם כן, מהו?
- האם ליוצר המקור יש אג'נדה / אינטרסים? האם הוא אובייקטיבי?
- מה ניתן ללמוד מהמקור על המציאות העכשווית או על מציאות התקופה בה נוצר?
- חבר למקור כותרת חלופית שתביע את המסר שלו או תתייחס לרעיון המרכזי שלו.
- נסה לדוּבב את הדמות המרכזית או הדמויות המופיעות במקור – מה הן היו אומרות? פעמים רבות יוצר המקור יתעלם או ישמיט פרטים או עובדות. ציינו מהם.

דגשים לניתוח מפה:

1. נסחו מה הקשר בין המפה לבין הנושא הנלמד? כיצד המפה מסייעת להבנת הנושא?
2. זהו וכתבו את האזור שאותו מציגה המפה ואת הזמן שבו מצוי האזור המוצג.
3. העמיקו במקרא – אילו נתונים הוא חושף? כיצד הוא מסייע בקריאת המפה? מה מלמדים הצבעים – מה משמעותם / תפקידם?
4. האם המפה מתארת תהליך או שינוי מסויים? אם כן – מהו?
5. אילו מסקנות עולות מן המפה? אילו פרטי מידע מלמדים או משהו חדש או ממחיש את הרעיון המרכזי?
6. לעיתים תתבקשו להשוות בין שתי מפות – במקרה זה יהיה עליכם ליישם שתי מיומנויות: ניתוח מפה והשוואה (ניתן להיעזר במדריך זה ליישום מיומנות השוואה).

מיומנות 2: שאילת שאלות

שאילת שאלות היא אחת ממיומנויות היסוד בתוכנית סחל"ב, שכן היא מעודדת סקרנות ותורמת לפיתוח החשיבה ההיסטורית. במסגרת לימודי ההיסטוריה בכיתות י' ו-י"א תידרשו לנסח ולנתח שאלות המכונות "שאלות הרחבה". שאלות אלו יופיעו רק בשאלות מקור. כמו כן, ברוב המקרים יהיה עליכם גם להסביר את החשיבות של השאלה שניסחתם.

שאלת הרחבה	
<p>1. לשאלה אין תשובה במקור.</p> <p>2. השאלה מתייחסת לרעיון המרכזי של המקור.</p> <p>3. השאלה מוסיפה ידע חדש ומעידה על חשיבה היסטורית, הרחבה והעמקה של הידע, יצירת הקשרים עם ידע היסטורי קודם וכדומה.</p>	<p>כללים לניסוח השאלה</p>
<ul style="list-style-type: none"> - הבנת תהליכים. - סיבות, גורמים ומניעים. - ניתוח אירועים ותופעות. - קישור בין המקור לידע קודם או בין אירוע נקודתי לתהליך רחב. - התייחסות לרקע או להשלכות. - הטלת ספק וחשיבה ביקורתית. - ניתוח מהימנות המקור ו/או הכותב בעזרת חמשת הממיי"ם. 	<p>סוגים של שאלות הרחבה אפשריות</p>
<p>יש להסביר כיצד השאלה מבטאת חשיבה היסטורית, כלומר שתשובה אפשרית עליה תרחיב ותעמיק את הידע וההבנה בסוגיה המסוימת הנדונה במקור, או תסייע בהערכת איכות המקור.</p> <p>חשיבות היסטורית של אירוע / תופעה / תהליך / אישיות תיבחן תמיד בהיבט של הקשר רחב יותר שבתוכו התרחש האירוע / התהליך, או שבתוכו פעלה האישיות בה מדובר. לכן יש לקשור את ההיבט עליו אנחנו שואלים למגמה כללית יותר במציאות ההיסטורית בה מדובר, או למציאות של ימינו.</p> <p>דגשים לכתיבת הסבר חשיבות לשאלת הרחבה:</p> <ul style="list-style-type: none"> - חובה להתבסס על עובדות היסטוריות שאינן מופיעות במקור! - השלמת מידע חסר במקור. - התייחסות לנתון מוזר לכאורה העולה מהמקור ושאיפה להבהירו. - יישוב סתירות העולות מהמקור, או מהשוואה בין המקור לבין הנלמד בכיתה. - הפגנת ידע וקישור בין הנושא המופיע במקור לבין נושא אחר שנלמד. - הערכת איכות של מקור. - שאלה מערערת – חשיבה ביקורתית והטלת ספק. - קישור בין אירוע בודד לבין תופעה רחבה יותר. - העלאת השערות. - ציון תובנות ומסקנות. - שאילת תתי שאלות. 	<p>כללים להסבר חשיבות של שאלת הרחבה</p>

דגשים לניסוח שאלה והסבר חשיבות מוצלחים:

1. כל שאלה חייבת להתייחס לנושא המרכזי של המקור שקיבלתם. לכן מומלץ "לפצח" את המקור ולמצוא את הנושא המרכזי לפני ניסוח השאלה.
2. אל תתפתו לנסח שאלות "פשוטות" מסדר חשיבה נמוך, בהן תתקשו להסביר את חשיבותן.
3. אסור להשתמש בשאלות הרחבה במילות הנחייה כגון: הצג, הסבר וכדומה.
4. כאשר אתם מנסחים הסבר לחשיבות השאלה, מומלץ לשלב משפט פתיחה שמסכם את יתרונות השאלה שלכם, למשל:
 - "שאלה זו תסייע להעמיק בחומר ולהרחיב את הידע הקיים משום ש..."
 - "שאלה זו תסייע לי להבין את התופעה טוב יותר משום שאציג מידע חדש שלא מופיע במקור כגון..."
5. בהסבר חשיבות השאלה מומלץ לשתול תתי שאלות היוצאות מתוך השאלה (ניתן לתרגל בבית כתיבת שמש אסוציאציות אשר ממנה יוצאות תתי השאלות). כמו כן מומלץ לכתוב השערות ו/או קישור לידע ההיסטורי שלמדתם בכתה או בבית (מעין תשובה קצרה לשאלה שנשאלה, המעידה על ידע התלמיד).
6. רוב השאלות בבגרות יתמקדו **בהיבט מסוים של קטע המקור – תוכנו או המעטפת שלו** (המחבר, מועד הכתיבה, מקום הפרסום וכד').

מיומנות 3: ההבדל בין דעה לעובדה

כאשר אנו עוסקים בחקר ההיסטוריה ישנה חשיבות רבה ליכולת להבדיל בין עובדה לדעה. מיומנות זו תסייע לנו לקבוע אמינותו של מקור היסטורי ובכך להפריד בין עיקר לטפל (להתמקד בעובדות ולא בכל מה שסביבן). כמו כן, היעדרה של מיומנות זו עלולה להשריש מידע שגוי ומוטעה, לגרור לסילוף העובדות או אף לעיוות ההיסטוריה.

בשל כך חלה עלינו האחריות להיות מודעים לאיכות המידע שאנו רוכשים או שאנו מפיצים, וזאת על-ידי שאילת שאלה פשוטה: **האם זו עובדה או דעה?**

הגדרות מושגים:

מתוך: "מילה טובה מאוד: הבנה, הבעה ולשון - ספר ז", שרה ליפקין ושרון שני-ארבן, מט"ח 2012, עמ' 105

• עובדות:

אמירות, היגדים, קביעות שאין עליהם ויכוח, דברים הידועים כאמיתיים, ואשר ניתן להוכיח את אמתותם. כלומר, עובדה היא אירוע שהתרחש או נתון מוכח. למשל: "בתל אביב יש בניינים שגובהם יותר משלוש קומות" — אמירה זאת היא עובדה שאפשר לבדוק את אמתותה.

• דעות:

- מה שחושבים על העובדות, על הרעיונות, או על הדעות של אחרים. למשל:
- "טוב שיש בתל אביב בניינים גבוהים".
 - "הבניינים הגבוהים יפים".
 - "עדיף לגור בבניינים נמוכים ולא בגבוהים".
 - "חובה להפסיק את בנייתם של הבניינים הגבוהים".

משפטים אלה הם דעות ולא עובדות, אף על פי שהדעות מתייחסות לעובדות. מושגים קרובים למילה דעה: עמדה, השקפה, השערה, הערכה, שיפוט, אמונה, ביקורת.

שיטות להסבר ונימוק קביעת התלמיד: עובדה או דעה

1. **בחינה אל מול הגדרת המושג**: בחינת כל משפט אל מול ההגדרה שנלמדה (בעמ' הראשון).

2. **על הקשר בין עובדות לדעות**:

הבסיס התאורטי מבוסס על הפרק: "ההיסטוריון והעובדות", מתוך ספרו של פרופ' א. ה. קאר: "היסטוריה מהי?" 1986

לעתים גם בעובדות יש מרכיב של פרשנות אולם בדעה / עמדה, המרכיב של פרשנות הוא רחב יותר. כאשר מצאנו משפט שנחשד כדעה ולא כעובדה, ננסה לנתח סוג הפרשנות שניתנה למשפט זה על-ידי הכותב. להלן סוגי פרשנויות שהופכות פיסת מידע מעובדה לדעה:

- **פרשנות זהירה, מבוססת ומקובלת**: מתבססת על העובדות העיקריות הבודקות.
- **פרשנות שנויה במחלוקת**: מבוססת על חלק מהעובדות, מתעלמת (אולי) מחלקן ו(אולי) גם על עובדות לא מוכחות.
- **פרשנות מוטעית**: מתעלמת בתום לב מעובדות מרכזיות שעומדות בסתירה אליה.
- **פרשנות שקרית**: מתעלמת ביודעין מעובדות מרכזיות ומתבססת על עובדות לא בדוקות ומוכחות.

3. **חשיבות ההוצאה לאור**: כאשר אנו בוחנים מקור המופיע בספר, יש לשים לב להוצאה שבה יצא הספר לאור. ככל שההוצאה מוכרת ומכובדת יותר, כך גבוהה יותר ההסתברות שאיכותו היא גבוהה יותר. עם זאת, אין להסתפק בכך ולכן תמיד יש לתת משקל רב יותר לתוכן על-ידי קריאה ביקורתית.

הוצאות מחקריות מובילות לדוגמא:

- הוצאת עם עובד.
- הוצאת יד בן צבי.
- הוצאת מרכז ביאליק.
- הוצאות אוניברסיטאיות.
- הוצאת מערכות.
- ההוצאה לאור של משרד הביטחון.

חשוב להדגיש שפרמטר זה יכול רק לחזק אמינותו של מקור אך אין להסתמך עליו לבדו.

מיומנות 4: הערכת איכות מקור היסטורי

אחת המיומנויות החשובות ביותר במלאכת חקר ההיסטוריה היא חשיבה ביקורתית והטלת ספק. גישה זו מבקשת מאיתנו כקוראים או חוקרים לא לקבל כמובן מאליו את הכתוב במקור שלפנינו ולבחון את מהימנותו לאור מספר פרמטרים.

לפניכם מודל להערכת מהימנותם של מקורות היסטוריים:

<ul style="list-style-type: none"> • תפקיד: מה תפקיד הכותב? / במה עוסק? / מקצוע. • שייכות אידיאולוגית: ערכים / אמונות / תפיסת עולם / שייכות לקבוצה מסוימת. • שייכות לאומית: לאום / מוצא / מדינה. 	זהות הכותב	שלב 1
--	-------------------	--------------

מערער על אמינותו	מחזק את אמינותו	חזור אל המקור ובחן את אמינותו לאור המידע שאספת
------------------	-----------------	--

<ul style="list-style-type: none"> • סוג המקור: מקור חזותי / מקור כתוב / ראשוני / משני / עדות / נאום / ביוגרפיה וכו'. • נסיבות הכתיבה: זמן / מקום / אירועים סמוכים לכתיבה / השפעות. • קהל יעד: למי הקטע מיועד? / מי הנמען? / אל מי הכותב פונה? • מטרות הטקסט: מדוע נכתב? / מה מבקש להשיג? / אג'נדה / אינטרסים 	הקשר הכתיבה (קונטקסט)	שלב 2
---	------------------------------	--------------

מערער על אמינותו	מחזק את אמינותו	חזור אל המקור ובחן את אמינותו לאור המידע שאספת
------------------	-----------------	--

<ul style="list-style-type: none"> • הגזמה: האם הדובר מקצין את דבריו? / האם הוא "מנפח" אירועים והתרחשויות? • חזרה: האם הוא חוזר מספר פעמים על אותה טענה / אותו תיאור? • רגשות: האם דבריו מבטאים רגשות? / האם הוא "מדבן מהבטן" או מושפע מרגש? 	אמצעים רטוריים	שלב 3
--	-----------------------	--------------

מערער על אמינותו	מחזק את אמינותו	חזור אל המקור ובחן את אמינותו לאור המידע שאספת
------------------	-----------------	--

<ul style="list-style-type: none"> • השוואה עם מקור נוסף: מצאו מקור נוסף באותו הנושא והצליבו מידע. <ul style="list-style-type: none"> ✓ תמיכה / סתירה (האם מחזק את הכתוב בו או סותר אותו?) ✓ הוספה / השלמה (האם מוסיף למקור מידע חדש? האם משלים אותו?) • הערכת אמינות מול המקור הנוסף: האם המקור הנוסף מערער על אמינותו? 	הצלבת מקורות	שלב 4
---	---------------------	--------------

מערער על אמינותו	מחזק את אמינותו	גיבוש מסקנה סופית: לאור המידע שאספת – האם המקור אמין?
------------------	-----------------	---

שאלות לדוגמה בהן כדאי להיעזר לצורך קביעת מהימנות המקור:

1. מה מלמד אותנו המקור ההיסטורי על האירוע/הנושא/התופעה? כיצד אתה מעריך את יתרונותיו וחסרונותיו של המקור בלימוד הנושא?
2. עד כמה ניתן לסמוך על המקור בסוגיה שלפניך? נמק תשובתך.
3. באיזה אופן מאפייניו של המקור משפיעים על התייחסותו לאירוע המתואר?
4. כיצד משפיעים מאפייני הכותב על עמדתו?
5. לו יכולת לקבל מקור נוסף אשר ישפוך אור על אותו אירוע – באיזה מקור היית בוחר? הסבר בחירתך תוך התייחסות למאפייני הרצויים של המקור החדש.
6. עיין בקטע המקור שלפניך והסבר את סוג הקשר (סיבה ותוצאה, ניגוד, הרחבה או השלמה) שיש בינו לבין קטע מקור נוסף אותו תמצא בספר, העוסק באותו נושא. בסס תשובתך על תוכן המקורות ומאפייניהם.
7. בשני קטעי המקור שלפניך מובעות דעות על הנושא הנדון. האם נוכח מאפייני הקטעים ניתן להעריך אילו מן הדעות מהימנה יותר? הסבר תשובתך.
8. מהי חשיבותו של קטע המקור שלפניך להבנת הנושא?
9. לגבי עדויות יש לשים לב: מה העד ידע? / מה העד לא ידע? / מה הוא ידע ובחר לא לספר? / מה תפקידו וחלקו באירוע? / מה עמדתו הפוליטית-אידיאולוגית ביחס לאירוע?
10. הצלבת מקורות – כלי נהדר לבחינת אמינותו של מקור.
 - יש לבחון האם המקור הנוסף תומך או סותר את המקור הראשון? האם הוא מוסיף עליו או משלים אותו? מהי עמדתו האידיאולוגית של הכותב?
 - אם עמדותיהם האידיאולוגיות של כותבי שני המקורות דומות והדברים הנאמרים שונים, יש לבחון ממה נובע השוני. ניגוד כזה עלול להחליש את מידת המהימנות של המקור.
 - אם עמדותיהם האידיאולוגיות דומות והדברים הנאמרים דומים, זה מחזק את אמינות המקורות.
 - אם עמדותיהם האידיאולוגיות שונות ועדיין המקור השני תומך בעמדת הדברים שנכתבו במקור הראשון: הדבר מחזק את אמינותו של המקור הראשון.
11. אם תתבקשו להציע מקור נוסף ללימוד על אירוע, זכרו את הדגשים הבאים:
 - אם תתבקשו להציע עמדה מנוגדת, בחרו אדם בעל עמדות אידיאולוגיות-פוליטיות שונות.
 - אם תתבקשו להאיר אירוע באור נוסף, בחרו במקור נוסף המתאר את אותו אירוע מזווית שונה (לדומה, תיאור קרב מעיניו של חייל פשוט אל מול תיאור ההתרחשות ע"י מפקד).

יתרונות וחסרונות של סוגי מקורות שונים

הערות	חסרונות	יתרונות	
<ul style="list-style-type: none"> - מתי נכתבו ומדוע? - מה לא נכתב ומדוע? 	<ul style="list-style-type: none"> - נקודת מבט מוטה. - דברים שעליהם לא מספרים (מה הוא משמיט ולמה?) 	<ul style="list-style-type: none"> - עד / נכח באירוע. - נקודת מבט אישית. 	ספר זכרונות
<ul style="list-style-type: none"> - מי הזמין / מימן את העבודה? - מה מטרתה? איזה רגש או מסר היא מנסה להעביר? 	<ul style="list-style-type: none"> - אין מחויבות לאמת - יצירה אישית וסובייקטיבית - היעדר איזון. 	<ul style="list-style-type: none"> - עוצמה ורגש. - רוח התקופה. - השפעה על הציבור. 	יצירות אומנות
<ul style="list-style-type: none"> - למי מיועד המכתב - מי הנמען? - מה מערכת היחסים שלו עם הכותב? 	<ul style="list-style-type: none"> - מסמך אישי אשר מושפע מרגשות ודעות. 	<ul style="list-style-type: none"> - תיעוד אותנטי של המציאות בעיני הכותב. 	מכתב
<ul style="list-style-type: none"> - האם הכותב רצה שהדברים יקראו? 	<ul style="list-style-type: none"> - מסמך אישי אשר מושפע מרגשות ודעות. 	<ul style="list-style-type: none"> - תיעוד ארוך ומתמשך המצביע על מגמות ושינויים ארוכי טווח. 	יומן
<ul style="list-style-type: none"> - השפעה מטשטשת של האמצעים הרטוריים (פנייה לרגש והתעלמות מעובדות). 	<ul style="list-style-type: none"> - מטרת כל נאום היא לסחוף אנשים ולעיתים לשלהב את ההמונים. לכן לרוב הוא מוטה. - מה לא נכתב בו? - שימוש בדמגוגיה והשטחה של המציאות. 	<ul style="list-style-type: none"> - תיעוד בן התקופה המרמז על עמדות וכוונות. 	נאום
	<ul style="list-style-type: none"> - לעיתים ישנה התערבות של כותב הפרוטוקול או עריכה מאוחרת. 	<ul style="list-style-type: none"> - תיעוד טכני ולרוב נטול אינטרסים 	פרוטוקול
<ul style="list-style-type: none"> - נדרשת יכולת של ניתוח. 	<ul style="list-style-type: none"> - קשה למצוא את הסיפור שמאחורי המסמך שכן יש בו רק פרטים טכניים. 	<ul style="list-style-type: none"> - לכאורה – מרכיב הפרשנות כמעט ולא קיים. 	תעודה / מסמך רשמי
	<ul style="list-style-type: none"> - מה לא נכנס לתמונה? מה הצלם בחר להשמיט? - פרשנות בעיני המתבונן: ניתן לנתח במספר דרכים. 	<ul style="list-style-type: none"> - אובייקטיביות – תיאור מציאות מוחלט. 	תמונה
	<ul style="list-style-type: none"> - לא תמיד נאמן לאמת. - מושפע מעמדה פוליטית של העיתון או הכתב. 	<ul style="list-style-type: none"> - תיעוד קרוב לזמן ההתרחשות 	מאמר / כתבה בעיתון
<ul style="list-style-type: none"> - נדרשת יכולת ניתוחית גבוהה: יכולת לברור את המסקנות. 	<ul style="list-style-type: none"> - קושי בהפרדת עיקר מטפל. - כיצד להפוך נתונים מספריים לתובנה חשובה על העבר? 	<ul style="list-style-type: none"> - אובייקטיביות 	טבלת נתונים

מיומנות 5: השוואה

השוואה היא כלי מצוין לניתוח סוגיה היסטורית. במהלך השוואה לרוב נבחן גם נק' דמיון וגם נק' שוני. כמו כן, השוואה מאפשרת לנו להפקיד אירוע או התרחשות למרכיבים.

בעת ביצוע השוואה נשים לב לדברים הבאים:

- מהי מידת הרלוונטיות של ההשוואה?
- מהם מושאי ההשוואה (בין מה למה משווים)? תארו אותם.
- מה דומה ביניהם (אם אין דמיון מסוים אין בסיס להשוואה).
- מה שונה ביניהם?
- מהם התבחינים (הקריטריונים להשוואה)? האם הם הוגדרו מראש? האם עלי להגדירם בעצמי? שימו לב – אם תתבקשו להגדיר קריטריונים, עליהם להיות רלוונטיים מבחינה היסטורית ולספק תרומה להבנת הנושא הנדון.

טבלת השוואה:

- אחד הכלים המומלצים לביצוע השוואה הוא טבלת השוואה. בעת יצירת טבלה שכזו הקפידו על הדגשים הבאים:
- התייחסות לתבחינים (קריטריונים) בעמודה אחת (לרוב יהיו לפחות 3 קריטריונים להשוואה).
 - התייחסות לשני מושאי ההשוואה בשתי עמודות נפרדות נוספות.
 - התייחסות לדמיון ושוני בעמודה שלישית נוספת.
 - **דגש חשוב מאוד!** אם משתמשים בטבלה במבחן יש להקפיד לכתוב בהרחבה (משפטים מלאים) ולא בנקודות. אם בכל זאת בוחרים לציין רק נקודות בטבלה, יש לרשום מתחתיה הסבר מילולי של התובנות העולות מתוך הטבלה.
 - להלן פורמט טבלת השוואה לדוגמא:

דמיון / שוני	מושא השוואה 2	מושא השוואה 1	
			קריטריון 1
			קריטריון 2
			קריטריון 3

סוגי שאלות השוואה שיופיע בבגרות:

1. הכל פתוח! יכולים לבקש ממכם לנסח שני תבחינים (קריטריונים) להשוואה / יכולים לקבוע לכם תבחין אחד ולנסח בעצמכם תבחין נוסף / יכול להיות ששני התבחינים יהיו נתונים / יכול להיות שלא תהיה כלל דרישה לתבחינים, אלא ניסוח נק' דמיון ושוני, או רק נק' דמיון או רק נק' שוני וכדומה.
2. תמיד תידרשו להסיק מסקנות ולבצע הכללה: מה ניתן ללמוד מההשוואה?
3. מטלת ההשוואה לא בהכרח תתייחס למקורות היסטוריים, אלא יכולה לעסוק בתופעות, תקופות, אנשים, סיבות, תהליכים וכו'.

מיומנות 6: הבעת עמדה

שאלת עמדה מכוונת לכך שהתלמידים יבינו סוגיות היסטוריות ערכיות, מורכבות וטעונות מבחינה רגשית. בשאלה כזו התלמיד יתבקש לגבש את עמדתו ולבסס אותה על בסיס הכרת העמדות השונות ביחס לאותה השאלה ועל בסיס עובדות, תהליכים, אירועים וטיעונים היסטוריים.

דגשים לכתיבת תשובה לשאלת עמדה

- בשאלה מסוג זה לא יינתן ציון על העמדה עצמה (בעד / נגד) אלא על הביסוס (טיעוני ונימוקים היסטוריים).
- לכן יש להסביר את עמדתכם ולבסס אותה על אירועים, תהליכים ועובדות היסטוריות (לפחות 3).
- יש להסביר את שתי העמדות שנוגעות בסוגיה הנתונה (לדוגמא, גם טיעוני התמיכה וגם טיעוני אי-הסכמה).

מיומנות 7: ניתוח מבט על

במסגרת מיומנות זו יתבקשו התלמידים לענות על שאלות הבחונות נושא היסטורי ממבט מאקרו, לדוגמה:

- מה החשיבות ההיסטורית של פרק זה ומדוע לדעתכם יש ללמדו?
- איזה מבין הנושאים המפורטים הוא בעל החשיבות הרבה ביותר?
- התייחסות ליסוד מארגן של נושא מסוים – האם הוא נכון ומדוע.

על-מנת לענות על שאלות מסוג זה יהיה על התלמידים להפגין יכולות ניתוח מידע היסטורי דוגמת:

- הבנת התהליך ההיסטורי.
- איתור קשר בין אירועים ותהליכים.
- זיהוי דפוסים שחוזרים על עצמם.
- פיתוח יכולות של חקר.
- מיון של גורמים לפי קריטריונים או סדר חשיבות.
- זיהוי של דמיון בין גורמים, מנהיגים ונסיבות.